

Balogh Csaba
Kolozsvár

Mit ígért Isten Ábrahámnak?

Megjegyzések 1Móz 12,3b értelmezéséhez

1. A בָּרַךְ ige nif'al formája 1Móz 12,3b-ben*

1Móz 12 szerint Isten Hárán városában szólítja meg először Ábrahámot. Kihívja földjéről, rokonsága közül és atya házából. Elhívás előtt az ősatyát hét ígérettel biztosítja döntésének várható pozitív következményeiről. Az elhagyott föld helyett Ábrahám egy másik földet nyer, a hátrahagyott rokonság és atyai ház helyett pedig az utódai sokasodnak meg úgy, hogy azok nagy néppé, híres nemzetté lesznek. Az 1Móz 12,2–3 ígéretének kulcsmotívuma az áldás, amely itt különböző kifejezésformákban jelenik meg: megáldalak téged, áldás leszel, megáldom azokat, akik téged áldanak. Az ígéreteket tartalmazó felsorolás utolsó elemének jelentése viszont vitatott. Az 1Móz 12,3b héber szövegében ez áll: וְנִבְרַכְוּ בְךָ כָּל מְשֻׁפָּחַת הָאָרֶץ. A verssorban mindenekelőtt a בָּרַךְ ige nif'al formájának a jelentése okoz problémát. A bibliafordítók és biblíamagyarázók ezt a formát ebben a versben alapvetően kétféleképpen értelmezik.¹

- Egyik magyarázat szerint a בָּרַךְ nif'al formája szenvedő igealakot (passzívumot) jelöl. 1Móz 12,3b szerint tehát Ábrahámban vagy Ábrahámval (ב) „megáldatnak” a föld minden nemzetségei.² Ennek csupán egy variációja az a vélemény, mely szerint a בָּרַךְ nif'al mediális/receptív jelentésű. Ábrahám által (vagy Ábrahámval) (ב) „áldást nyernek” a föld népei.³
- Egy másik alapvetően különböző nézőpont szerint a בָּרַךְ nif'al itt reflexív jelentéstartalommal bír. Ez azt jelenti, hogy a nemzetek Ábrahám által (ב) magukat fogják megáldani.⁴

* A rövidítésekhez lásd a tanulmány végén található jegyzéket.

¹ A kérdés részletes áttekintéséhez lásd főként Grüneberg, K. N.: *Abraham, Blessing and the Nations: A Philological and Exegetical Study of Genesis 12:3 in Its Narrative Context*. BZAW 332. De Gruyter, Berlin 2003.

² Ezt az értelmezést követi pl. a LXX, a Vulgata, az Onkelos Targum (vö. 2Sám 7,29; Zsolt 112,2, ahol ugyanaz az arám hitpaal forma a passzív pu'alt fordítja), ReK, Ke, ASV, NIV, TOB, Revidierte Elberfelder; Keil, C. F.: *The Pentateuch*. Hendrickson, Peabody 2001 (repr. 1866), 124.; König, E.: *Die Genesis*. C. Bertelsmann, Gütersloh 1925, 457.; Allis, O. T.: „The Blessing of Abraham”, *PTR* 25, 1927, 263–298.; Rad, G. von: *Das Erste Buch Mose*. ATD 2. Vandenhoeck & Ruprecht, Göttingen 1956, 133.; Gispén, W. H.: *Genesis II*. COT. Kok, Kampen 1979, 28.; Grüneberg: *i. m.*

³ MBT, KNV, SzIT, NAB, Procksch, O.: *Die Genesis*. KAT. A. Deichertsche Verlagsbuchhandlung, Leipzig 1924, 93 („Segen finden”); Wenham, G.: *Genesis 12–50*. WBC 1. Word, Waco, 1987, 276–278 („find blessing”). A mediális-receptív jelentés számtalan variációjával találkozunk még. Vö. Ein („Segen erlangen”); Schreiner, J.: „Segen für die Völker in der Veheilßung an die Väter”, *BZ* 6, 1962, 7 („Segen erwerben”); Wolff, H. W.: „Die Kerygma des Jahwisten”, *EvTh* 24, 1964, 79, 31. jegyzet („Segen gewinnen”); Zimmerli, W.: *1. Mose 12–25: Abraham*. ZBK AT 1.2. TVZ, Zürich 1976, 21 („Segen empfangen”).

⁴ JPS Tanakh (1985); Speiser, E. A.: *Genesis*. AB 1. Doubleday, New York, 1964, 85–86.; Gunkel, H.: *Genesis*. Vandenhoeck & Ruprecht, Göttingen 1966, 165.; Westermann, C.: *Genesis. 2 Teilband: Genesis 12–36*. BKAT I/2. Neukirchener, Neukirchen-Vluyn 1981, 175–176.; Jagersma, H.: *Genesis 1:1–25:11*. VHB. Callenbach, Nijkerk 1995, 146–147.; Wells, J. B.: *God's Holy People: A Theme in Biblical Theology*. JSOTSS

A בָּרַךְ ige jelentésének értelmezése 1Móz 12,3-ban teológiai szempontból kulcsfontosságú. A בָּרַךְ fordításának problémája Ábrahám és a népek viszonyának leírásában, nem kevesebbről szól, mint az Ószövetség partikularizmusáról vagy univerzalizmusáról. Amennyiben a בָּרַךְ nif'al szenvedő (passzívum) vagy mediális értelemmel bír 1Móz 12,3-ban, akkor ez azt jelenti, hogy Ábrahám jelenléte a világ népei között áldást hordozó jelenlét. Ábrahámiban, vagy Ábrahám által megáldatnak/áldást nyernek a nemzetek. Ahol Ábrahám jelen van, azokra a népekre küldi Isten az ő áldását. Von Rad, egyike azon szerzőknek, akik a passzív értelmezés mellett kötelezik el magukat, úgy véli, hogy 1Móz 12,1–3 tulajdonképpen az egész Ótörténet (1Móz 1–11) csúcspontja: a népek és a világ életének alakulásáról szóló elbeszélések, amelyekről a Genézis könyvének megelőző fejezeteiben olvashatunk, a világ népeinek Ábrahámiban nyert áldásában jutnak teljességre.⁵ Ha viszont azokat az írásmagyarázókat követjük, akik a בָּרַךְ nif'al reflexív fordítása mellett szállnak síkra, akkor 1Móz 12,3 nem feltétlenül az Isten tervének egész világra kiterjedő jellegét hangsúlyozza, hanem arról szól, hogy a népek Ábrahám nevének kimondása által mondanak magukra áldást. Ábrahám személye az áldás mintájává válik. Eszerint az 1Móz 12,3 elsősorban nem, vagy legalábbis nem közvetlen módon az idegen népek megáldásáról szól, hanem Ábrahám nagyságáról, akit Isten oly nagyon megáld, hogy mások is hasonló sorsot kívánnak maguk számára.

A בָּרַךְ nif'al formája mindössze háromszor fordul elő a Bibliában.⁶ A további két textus, 1Móz 18,18 és 28,14 is végső soron a 1Móz 12,3b-vel áll összefüggésben. 1Móz 18,18-ban a Szodomát és Gomorát elpusztítani készülő JHVH tanakodik, hogy elrejtse-e akaratát attól az Ábrahámától, aki nagy néppé lesz és akinek korábban a בָּרַךְ nif'al ígéretét adta. 1Móz 28,14-ben már nem Ábrahám a címzett, hanem Jákób (Izráel) pátriárka nyeri álmában ugyanazt az ígéretet, amelyet korábban Ábrahám, az ő atyja kapott. Ezáltal a בָּרַךְ nif'al által jelölt cselekvést konkrétan Jákóbra, Izráel népének ősatyjára vonatkoztatja a bibliai szerző.⁷ Bár teológiailag mindkét bibliai vers fontos a Genézis történeteinek kibontásában, szemantikailag semmi továbbit nem árulnak el a בָּרַךְ ige nif'al jelentéséről.⁸

305. Sheffield Academic Press, Sheffield 2000, 203–204.; Carr, D. M.: “Review of Grüneberg, Keith N. *Abraham, Blessing and the Nations: A Philological and Exegetical Study of Genesis 12:3 in Its Narrative Context* (BZAW 332; Berlin: De Gruyter, 2003)”, *Review of Biblical Literature* 8, 2004.

Van még egy másik variáció is itt, amely ritkán felbukkan a fordításkeresés irodalmában. Ez pedig a בָּרַךְ nif'al toleratív értelmezése. Vö. M. Frettlöh: „es werden sich segnen lassen alle Familien der Erde”, szó szerint „benne áldatják magukat” (idézi: Dieckmann, D.: *Segen für Isaak. Eine Rezeptionsgeschichtliche Auslegung von Gen 26 und Kontexten*. BZAW 329. De Gruyter, Berlin 2003, 234.). Ezt a fordítást követi Dieckmann is (i. m. 235), de alapvetően nem igazán különbözik a mediális értelmezéstől.

⁵ Rad, G. von: *Az Ószövetség teológiája*. Osiris, Budapest 2000, 1. köt., 135., 138.

⁶ Egy igen valószínű negyedik igehelyről a későbbiekben még szó lesz.

⁷ 1Móz 28,14-ben Jákób mellett utódairól is szó van (egyébként az 1Móz 12,3 szó szerinti párhuzama). A mondat szörendje viszont azt sugallja, hogy a nyelvtanilag és logikailag indokolatlanul a sor végén elhelyezkedő וּבְיָרֵךְ „és a te utódodban”, később került be a szövegbe, kiegészítő glosszaként, talán 1Móz 22,18; 26,4 és a megelőző 28,13 hatására. Vö. Westermann: i. m. 550.; Berge, K.: *Die Zeit des Jahwisten. Ein Beitrag zur Datierung jahwistischer Vätertexte*. BZAW 186. De Gruyter, Berlin 1990, 165., 233.

⁸ A *Dictionary of Classical Hebrew (DCH)* 2.268 szerint a בָּרַךְ nif'al inf. abs. formáját (לְהַבְרִיךְ) megtaláljuk még a qumráni 4QS^d (= 4Q258) jelzésű töredékes szövegben is (i 2:9). Ez a vélemény azonban igen kérdéses. A Charlesworth szövegkiadásában ezt a verset az 1QS 6:5–6 alapján rekonstruálták, ahol ezt olvassuk: הַכֹּהֵן יִשְׁלַח יָדוֹ לְרִשׁוֹנָה לְהַבְרִיךְ בְּרִאשִׁית הַלֶּחֶם אוֹ הַתִּירוֹשׁ „a pap terjessze ki kezét elsőnek, hogy legelőször a kenyeret vagy az újbort áldja meg” (Fröhlich Ida: *A qumráni szövegek magyarul*. Budapest – Piliscsaba 2000, 148.). Feltűnő, hogy a DCH ez utóbbi szövegben megjelenő לְהַבְרִיךְ kifeje-

ahol nincs qal aktív forma és a nif'al a pi'élhez kapcsolódik (mint amilyen a בָּרַךְ ige is), a passzív jelentéstartalmat nem a nif'al, hanem a pu'al formában találjuk.

A בָּרַךְ ige pi'él alapjelentésének („megáldani”) igen jól ismert a Bibliában a passzív formája („megáldatni”). Ezt a passzív formát viszont a pu'al képviseli,¹⁵ illetve bizonyos standard formulákban a qal part. passzívum.¹⁶ Ezért szótani szempontból igen kérdéses az, hogy 1Móz 12,3b-ben a בָּרַךְ nif'al lehetne így fordítani, hogy „megáldatnak benned a föld minden nemzetségei”.¹⁷

De mi a helyzet a nif'al reflexív jelentésével? Fordítható-e a בָּרַךְ nif'al 1Móz 12,3b-ben így: „benned áldják magukat a nemzetek”? A reflexív értelmű fordítás által előidézett probléma nem szemantikai, hanem teológiai jellegű. Igaz ugyan, hogy a „magát áldja” gondolat nem kötődik egyetlen másik igetörzshöz sem, viszont nem találunk bibliai példát arra, hogy valaki önmagát áldaná meg.¹⁸ Az áldás mindig valakitől valaki más felé hangzik, az áldást mondó mindig valaki más felé közvetíti az áldást. Ilyen módon azt is megkérdőjelezhetjük, hogy a בָּרַךְ nif'al formáját így adhatnánk vissza: „áldja magát”.

Ha a passzív értelmű fordítást, most túl annak nyelvtani vonatkozásán, bibliai kontextusban vizsgáljuk, akkor elmondható az, hogy valóban találkozunk olyan történetekkel, amelyek arról beszélnek, hogy egy JHVH-val kapcsolatban levő ember jelenléte pozitív hatással van egy másik közösség életére nézve. Gondolhatunk itt 1Móz 30,27-re, mely szerint Lábán a családja gazdasági életében tapasztalható gyarapodást és áldást Jákób jelenlétének tulajdonítja (akire az ábrahामी ígéret ugyanúgy vonatkozik, mint később látni fogjuk): „Miattad (בְּגִלְלֵךָ) áldott meg engem JHVH”. József egyiptomi tartózkodásáról 1Móz 39,5 így vélekedik: „JHVH megáldotta az egyiptomi emberek házát József miatt (בְּגִלְלֵךָ)”.¹⁹ Fontos azonban nyomban megjegyezni itt azt, hogy ezekben a szövegekben Jákób és József nem az áldás közvetítője, és nem bennük (ve-lük) áldja meg JHVH a körülöttük élőket, mint ahogy azt 1Móz 12,3 alapján feltételez-nénk, hanem *miattuk*. Azaz Isten elsősorban nem Lábánra és nem a fáraóra vagy Egyiptomra van tekintettel, hanem Jákóbra, illetve Józsefre. 1Móz 30,27-ben ugyan-úgy, mint 39,5-ben בְּגִלְלֵךָ a megáldás *okát* jelöli.²⁰ Ez az igen fontos kifejezés 1Móz 12,3b-ből hiányzik.²¹

passzív!; vö. HALOT). A pu'al kétszer fordul elő Ézs 54,11 és 66,13-ban (ez utóbbi kérdéses; vö. 1QIsa^a), passzív jelentésárral („megvizsgáltatni”). Tehát annak ellenére, hogy itt a nif'al a pi'élhez kapcsolódik, mégis ez annak reflexív és nem passzív formáját adja.

¹⁵ A בָּרַךְ pu'al formája viszonylag gyakran megjelenik. Ld. 4Móz 22,6; 5Móz 33,13; Bír 5,24; 2Sám 7,29; 1Kron 17,27; Jób 1,21; Zsolt 37,22; 112,2; 113,2; 128,4; Péld 20,21; 22,9.

¹⁶ Ez utóbbi kimondottan a sematikus „áldott XY” kifejezésformában fordul elő. Vö. Schreiner: *i. m.* 6.; Berge: *i. m.* 49.

¹⁷ A nif'al passzívumként való fordítása mellett érvelőknek annak a pu'al és qal part. passzívummal való viszonyát nem sikerült meggyőzően tisztázni (Allis: *i. m.* 288–299.; Grüneberg: *i. m.* 117.).

¹⁸ Vö. Allis: *i. m.* 290–291.

¹⁹ Ezeket a textusokat a בָּרַךְ nif'al passzív, illetve mediális fordítása mellett érvelő bibliamagyarázók előszeretettel említik.

²⁰ A kifejezéshez ld. még 1Móz 12,13; 5Móz 1,37; 15,10; 18,12; 1Kir 14,16; Jer 11,17; 15,4; Mík 3,12.

²¹ Más okokból kifolyólag ugyan, de Berge is megkérdőjelezi 1Móz 30,27 és 39,5, illetve a 12,3b közötti párhuzam fenntarthatóságát (Berge: *i. m.* 237–242.).

Ebben a bibliai kontextusban hasonlóképpen problémás a בָּרַךְ nif'al mediális, illetve receptív értelmezése is. A passzív és mediális jelentések között nem sok jelentésbeli különbség észlelhető, így a fenti érvek ebben az esetben is alkalmazhatók. De kifogásolható az is, hogy a mediális fordítások túlságosan

A bevezetőben említett lehetőségeken túl azonban van még egy másik mód is, ahogy a **ברך** nif'al fordíthatnánk. Ez pedig a nif'al *reciprok* értelmezése, amely az 1Móz 12,3 magyarázata kapcsán nagyrészt figyelmen kívül maradt, vagy legalábbis nem talált különösebb visszhangra sem a bibliafordításokban, sem a kommentáriórodalomban.²² A nif'al igetörzs a passzív, mediális, illetve reflexív jelentéstartalom mellett reciprok értelmű is lehet, azaz egy olyan cselekvést jelöl, amely kölcsönös módon két vagy több személy között megy végbe.²³ Véleményem szerint ez az egyetlen olyan fordítási lehetőség a nif'al által kínált opciók közül, amely jól beleillik az 1Móz 12,3b, illetve a párhuzamos 1Móz 18,18 és 28,14 kontextusaiba. A **ברך** nif'al ilyen értelmezése mellett 1Móz 12,3b így fordítandó: „átalad/benned áldják majd *egymást* a nemzetek”.²⁴

Mit jelent közelebbről ez az ígéret? Konkrétan azt, hogy amikor a népek, nemzetek, közösségek egymásra áldást mondanak, akkor ezt Ábrahám nevének felemlítése által teszik egy ilyen áldásformula segítségével: „Tegyen az Úr téged olyanná, mint Ábrahámot!” (illetve 1Móz 28,14 szerint Jákóbot). Ez az ígéret Ábrahám számára pozitív üzenetet tartalmaz, mert implicite azt jelenti, hogy JHVH az ő sorsát olyan kívánatossá teszi, hogy élete áldásformulák paradigmájává, az áldás viszonyítási pontjává válik.

Hasonló példával többször találkozunk az Ószövetségben. Amikor a Boáz házában otthonra talált móábita Ruthot áldja meg Izráel népe, ezt mondja: „Tegye JHVH ezt az asszonyt, aki házadba megy, olyanná, mint Ráhel és Leát, akik felépítették Izráel házat.” (Ruth 4,11). Boáz pedig így áldja meg: „Legyen olyan a házad, mint Pérec háza, akit Támár szült Júdának” (4,12). Ebben az áldásformulában Ráhel, Lea és Pérec neve paradigma, a példája annak, hogy milyenné lesz az, akire nézve az áldás-kívánság elhangzik. Ennek az ellenpéldájával is találkozunk, amikor valaki életének a negatív alakulása lesz elrettető példa és átokformula paradigmája. A két hamis prófétáról, Ahábról, Kólájá fiáról, és Cidkijjáról, Maaszéjá fiáról, így ír Jer 29,22: „Azokról vesznek átokformát (**וּלְקַח מִהֵם קְלָלָה**) a Júdából való foglyok, a kik Babilonban vannak, és ezt mondják majd: „Tegyen téged olyanná JHVH, mint Cidkijját és mint Ahábot, akiket tűzzel égetett meg a babiloni király.”

Fontos itt megemlíteni 1Móz 48,20-at is, amely a **ברך** nif'al formáját tartalmazó korábban említett három ígevers sorát minden valószínűség szerint egy negyedikkel

parafrazálóak. Nem valószínű, hogy a héber nif'al igetörzs magában foglalná a fordításhoz szükséges segédigét is, mint pl. „áldást *találni*”, „áldást *nyerni*”, „áldást *kívánni*”.

²² Ezt a fordítást követi a *The Bible: An American Translation*. University of Chicago Press, Chicago 1923, 1927, 1948; “through you shall all the families of the earth invoke blessings on one another”) és Berge is (*i. m.* 50.: „Die (Mitglieder der) Geschlechter sollen einander segnen, indem sie sagen: 'Gott gebe, daß es dir gehe wie Abraham.'”). Noha Gispen is utal erre a fordítási lehetőségre (tévesen reflexívnek nevezi; vö. Gispen: *i. m.* 28.), ő maga mégis a nif'al passzív jelentése mellett érvel.

²³ Lettinga: *i. m.* § 41d. Pl. a **דבר** ige pi'él formájának („beszélni”) nif'al megfelelője azt jelenti, hogy „egymás közt beszélgetni, tanakodni” (Zsolt 119,23; Ez 33,30; Mal 3,13.16).

²⁴ Részletes tanulmányában Grüneberg (*i. m.* 47–48.) kitér ugyan a receptív fordítási lehetőségre, de csak azért, hogy elutasítsa azt. Miután több kifejezést is megvizsgált, amely nif'al igetörzsben reciprok értelemben fordítandó (pl. **לחם**, „egymással harcolni”, **חרב** II, „egymással viaskodni”, **שפט**, „egymással törvénykezni”, **רין**, „egymással vitázni”, **דבר**, „egymással beszélni”, stb.) a következő különös következtetésre jut: „Tehát a nif'al igetörzsnek nyilvánvalóan lehet reciprok szerepe. De úgy tűnik, hogy ezt a funkciót csak egy néhány viaskodással, találkozással, beszélgetéssel kapcsolatos igénéll találjuk meg. Tehát nem világos az, hogy lehet-e reciprok értelme egy teljesen más jelentésű ige esetén.” (*i. m.* 48.) Kérdés azonban, hogy a viaskodást, találkozást és beszélgetést jelölő igék sorát miért ne lehetne az áldásra vonatkozó igével bővíteni? Nemcsak különös, de az előbbi kijelentés fényében egyenesen érthetetlen az a megjegyzése, miszerint „reciprocal ... senses for the niph'al would be *unparalleled*” (kiemelés tőlem; *i. m.* 76.).

bővíti. 1Móz 48-ban Jákób pátriárka József fiainak szóló áldásáról olvasunk. 1Móz 48,20 héber szövegét a magyar fordítások így jelenítik meg:

MSZ		בְּךָ יִבְרַךְ יִשְׂרָאֵל לְאָמֹר יְשׁוּעָה אֱלֹהִים כְּאֶפְרַיִם וְכַמְנַשֶּׁה
ReK	Ha <i>áld</i> , téged említsen Izráel, mondván:	
	Az Isten téged olyanná tegyen, mint Efraimot és Manassét.	
Ke	Beneded <i>áldjon</i> Izráel, mondván:	
	Tegyen téged Isten olyanná, mint Efraim és Manassé.	
MBT	A ti nevetekkel <i>mondanak</i> majd <i>áldást</i> Izráelben:	
	Tegyen Isten olyanná, mint Efraimot és Manassét!	
SzIT	Bennetek <i>kíván</i> majd Izrael <i>áldást magának</i> , amikor így szól:	
	Isten tegyen benneteket hasonlóná Efraimhoz és Manasséhoz.	
KNV	Tebeneded <i>nyerjen áldást</i> Izrael! Hadd mondják:	
	Úgy cselekedjék veled Isten, mint Efraimmal és mint Manasséval!	

A héber בְּךָ יִבְרַךְ יִשְׂרָאֵל kifejezésben a masszoréta szöveg ugyan pi'élnek vokalizálja a בְּךָ igét (יִבְרַךְ), ez a vokalizáció azonban problémás és minden valószínűség szerint helytelen. Elsősorban a szintaxis mond ellent a pi'él formának, mert a בְּךָ pi'él alakja sohasem kapcsolódik בְּ prepozícióhoz, legalábbis nem olyan értelemben, mint ahogy 1Móz 48,20 feltételezné.²⁵ Ha pi'él lenne, akkor ezen a helyen az אֵת tárgyratogot várnánk.²⁶ Másodsor, nem támogatják a pi'él olvasatot az ókori szövegverziók sem. A LXX (εὐλογηθήσεται), a Pesitta (*ntbrk*) és a Vulgata (benedicetur) egyaránt passzívumként fordítják a בְּךָ kifejezést, amely e három verzió fordítási konvencióinak megfelelően semmiképpen nem pi'él formára utal, hanem ni'fal, hitpa'él vagy pu'al alapformát feltételez.²⁷ Ezek közül a hitpa'él a mássalhangzós szöveg módosítását is maga után vonná (יִבְרַךְ > יִתְבְּרַךְ), azaz a szöveg radikálisabb változtatását feltételezi és éppen ezért kevésbé valószínű. A בְּךָ pu'al vokalizációja (יִבְרַךְ „benedicet me”) ismételtelen azért kérdéses, mert az Ószövetség ezt a formát sem kapcsolja sehohol בְּ prepozícióhoz. Marad tehát a בְּךָ ni'fal olvasata (יִבְרַךְ), amely nemcsak grammatikailag a legmegfelelőbb,²⁸ hanem a kontextusba is legjobban beleillik.²⁹

Az 1Móz 48,20, illetve a korábban említett másik három בְּךָ ni'fal textus között alapvető hasonlóságokat lehet felfedezni. A בְּךָ ni'fal formáját tartalmazó 1Móz 48,20 is része a Jákób áldásának (mint 1Móz 12,3-ban az Isten Ábrahámnak adott áldásának). Az Efraimnak és Manassénak mondott áldás is tartalmazza az Ábrahámnak adott nagy néppé válás ígérteit (1Móz 48,16.19).

Levonható tehát a következtetés, hogy 1Móz 48,20-ban is a בְּךָ ige ni'fal formáját találjuk. Ez egyúttal azt is jelenti, hogy 1Móz 48,20 megerősíti korábbi feltételezésün-

²⁵ A pi'élhez járuló בְּ prepozíció a következő kifejezésben jelenik meg: בְּךָ יִבְרַךְ בְּשֵׁם יְהוָה [tárgy] (vö. 5Móz 10,8; 21,5; 1Krn 23,13; JSir 45,15). De ebben az esetben a בְּ nem a cselekvés tárgyát jelöli. A formulában a בְּ csak JHVH-val kapcsolatban jelenhet meg (nem lehet az Ábrahám nevében áldani).

²⁶ בְּךָ pi'él mindig azt jelenti, hogy „(valakit) megáldani”.

²⁷ Furcsamód a *Biblia Hebraica Stuttgartensia* apparátusa csak a pu'al és hitpa'él formákat veszi figyelembe, mint emendációs lehetőséget.

²⁸ A בְּךָ ni'fal mindig a בְּ prepozícióval jelenik meg.

²⁹ Vö. Gunkel: *i. m.* 474. (más textusoktól eltérően azonban, Gunkel itt nem reflexívként fordítja a ni'fal); Westermann: *i. m.* 202.; Berge: *i. m.* 49–50.

ket a בָּרַךְ ige nif'al alakjának receptív fordítására vonatkozólag és egy konkrét példáját adja annak, hogy ez a szemantikai jelleg hogyan ültethető át teológiai nyelvre. A בָּרַךְ nif'al azt jelenti, hogy az a személy, akivel kapcsolatban ez az ígélet elhangzik, áldásformulák részévé válik, mint Jákób áldásában Efraim és Manassé. 1Móz 48,20 tehát így fordítandó: „Általad³⁰ (azaz: a te neved említése által) áldják majd egymást Izraelben³¹ ezt mondva: ”Tegyen téged Isten olyanná, mint Efraimot és Manassét!”

A fentiekben láttuk, hogy a בָּרַךְ nif'al reciprok fordítása mind nyelvtanilag, mind pedig a tágabb bibliai kontextus szempontjából lehetséges. De ennél többet is tudunk mondani, ha megvizsgáljuk a בָּרַךְ nif'al ígéletét tartalmazó 1Móz 12,3b közvetlen irodalmi kontextusát. Az Ábrahám elhívástörténetében 1Móz 12,1.4a egy keretet képez, amely közrefogja és kiemeli a JHVH-tól kapott hetes ígéletet a 12,2–3 versekben.³² A 2–3 vers struktúráját különböző módon értékelték. Von Radhoz hasonlóan Wolff úgy véli, hogy szerkezeti szempontból a 12,3b az egész ígélet csúcspontja, maximuma, sőt a Jávista történetíró központi üzenete is, amely végigvonul az egész Genézis könyvén.³³ Ezzel szemben Westermann nem az ígélet fokozásáról beszél, hanem amellet érvel, hogy a 2, 3a és 3b versek az áldás koncentrikus körökben való terjedését írják le. Westermann szerint valójában a 2. versben található „megáldalak téged” (וְאַבְרָכְךָ) az egész perikópa indítómotívuma.³⁴ A 3a (megáldom a téged áldókat) és 3b (általad áldják magukat a nemzetek) pedig ennek a 2. versben levő gondolatnak a további magyarázata.³⁵ Westermann a 2. vers ígéreteit is ennek a וְאַבְרָכְךָ kifejezésnek rendeli alá, beleértve az ígélet legelső elemét, a „nagy néppé teszlek téged” frázist is. Wolff ellenében egyetérthetünk Westermann abban, hogy a 2–3. versekben nincs szó az áldás fokozásáról, de ezen túl Westermann szerkezeti elemzése igen problémás. Az Ábrahámnak adott ígéletben a וְאַבְרָכְךָ kifejezés nem az első, hanem a második helyen jelenik meg. Ez pedig azt jelenti, hogy a וְאַבְרָכְךָ nem lehet az egész perikópa (2–3. versek) vezérgondolata, és a verseket nem lehet (és pláne 12,2a-t nem!) úgy tekinteni, mint amely a „megáldalak téged” (וְאַבְרָכְךָ) gondolatát magyaráznák. Abban azonban Westermannal egyetérthetünk, hogy a 2. és 3. versek között valamiféle összefüggés van, és bizonyos értelemben a 3. verset lehet a 2. vers magyarázatának tekinteni, de a következő ábrának megfelelően:

{	12,2a:	(nagy néppé teszlek és) megáldalak téged									
	12,3a:	<table style="border-collapse: collapse; margin-left: 20px;"> <tr> <td style="font-size: 3em; vertical-align: middle; padding-right: 10px;">{</td> <td style="padding-right: 10px;">12,2b:</td> <td>naggyá teszem nevedet és áldás leszel</td> </tr> <tr> <td></td> <td colspan="2">megáldom a téged áldókat (és aki téged átkoz, azt megátkozom)</td> </tr> <tr> <td></td> <td colspan="2">12,3b: általad áldják egymást a föld minden nemzetségei</td> </tr> </table>	{	12,2b:	naggyá teszem nevedet és áldás leszel		megáldom a téged áldókat (és aki téged átkoz, azt megátkozom)			12,3b: általad áldják egymást a föld minden nemzetségei	
{	12,2b:	naggyá teszem nevedet és áldás leszel									
	megáldom a téged áldókat (és aki téged átkoz, azt megátkozom)										
	12,3b: általad áldják egymást a föld minden nemzetségei										

³⁰ A ב prepozíció egyes számú formája (בְּ) itt kissé szokatlan, de értelmezhető akár úgy, hogy az áldás a két személy, Efraim és Manassé közül az egyik nevének említésével is elhangozhatott, vagy pedig a בְּ partitívusi értelemben mindkettőre vonatkozik (értsd: általad Efraim és általad Manassé).

³¹ Jóllehet a héber szövegben „Izrael” és nem „Izraelben” áll, a szöveg értelmét így lehet értelmes módon magyarra átültetni. A szöveg jelentése az, hogy Izrael közösségének tagjai egymást fogják áldani, nem Izrael önmagát (Berge: *i. m.* 50). Alternatív fordítás lehet: „általad áldják egymást az izraeliek”.

³² Wells: *i. m.* 194.

³³ Wolff: *i. m.* 80–81., 86–87.

³⁴ Hasonlóképpen vélekednek Rupprecht, E.: „Vorgegebene Tradition und theologische Gestaltung in Genesis xii 1–3”, *VT* 29, 1979, 180.; Berge: *i. m.* 22. Berge szerint az áldáskijelentés (וְאַבְרָכְךָ) mondatánál ugyan nem, de logikailag a 2. vers indítógondolata. Ezt a feltételezését azonban nem támasztja alá bizonyítékokkal.

³⁵ Westermann: *i. m.* 172., 174.: A 3. vers szerinte nem más, mint az áldás Ábrahámot túli megnyilvánulása („die Auswirkung der Segen über Abraham hinaus” [174]).

Az ábrából világos, hogy 12,2a és 12,3a összefüggésben áll egymással (megáldalak téged/áldanak téged), de ugyanúgy összefügg a 12,2b és a 12,3b is. Egyszerűbben fogalmazva: ez az irodalmi struktúra azt sugallja, hogy a 12,2a és 3a, illetve a 12,2b és 3b egymással párhuzamos gondolatokat tartalmaznak. Ez olyannyira bizonyosnak látszik, hogy két másik bibliai textus, 1Móz 18,18, illetve 28,14 (a két másik locus, ahol a **ברך** nif'al formája megjelenik) a 12,2–3 ígérte a 12,2a és 3b-ben foglalja össze.³⁶ Ebből a szerkezetből arra következtethetünk, hogy a 12,3b-ben található **ברך** nif'al ígérete tulajdonképpen egy variációja annak az ígérte, hogy Ábrahám áldás(sá) lesz (**וְהָיָה בְרָכָה**), amely 1Móz 12,2-ben elhangzik.³⁷

Kérdés azonban, hogy mit jelent az „áldássá lenni”, amely a **ברך** nif'al párhuzama? Egyes írásmagyarázók szerint **וְהָיָה בְרָכָה** azt jelenti, hogy Ábrahám áldás forrásává vagy csatornájává, közvetítőjévé válik.³⁸ Ez azonban igen kérdéses. 1Móz 12,2-höz közelálló gondolatot találunk Zak 8,13-ban, ahol ezt olvassuk: „És úgy lesz, hogy amint átok voltatok (**הָיִיתֶם קְלָלָה**) a nemzetek között, Júda háza és Izrael háza, megszabadítlak titeket és áldássá lesztek (**וְהָיִיתֶם בְּרָכָה**).” Noha az „áldás(sá) lenni” kifejezés ritkán jelenik meg az Ószövetségben,³⁹ ennek a Zakariás könyvében is említett ellenpéldájával („átokká lenni”) gyakran találkozunk.⁴⁰ Ezek a példák igazolják azt, hogy „átokká lenni” nem azt jelenti, hogy valaki átok forrásává vagy közvetítőjévé lesz, hanem hogy az illető átokformulákban említett elrettentő paradigmává válik. Ha ezt megfordítjuk, az ellentétes párhuzam alapján az „áldássá lenni” ígéretet úgy kell értelmeznünk, mint amely arra utal, hogy valakinek a nevét áldásformulákban pozitív értelemben, viszonyítási pontként említik majd.⁴¹ Nem véletlen az, hogy 1Móz 12,2–3-ban fontos szerep jut a névnek („nagygyá teszem nevedet”).

Ha a szerkezeti paralelizmust most a szemantika nyelvére fordítjuk, akkor ez megerősíti azt a korábbi következtetést, miszerint a **ברך** nif'al 1Móz 12,3b-ben azt jelenti, hogy Ábrahám áldássá lesz [**וְהָיָה בְּרָכָה**], azaz Ábrahám nevét áldásformulákban paradigmaként fogják emlegetni.

Levonhatjuk tehát a következtetést, hogy a **ברך** nif'al formája 1Móz 12,3b-ben reciprok értelmű („egymást áldani”). Ezt az értelmezést a nif'al ígétörzs nemcsak lehetővé teszi, hanem tekintettel arra, hogy az „áldani” ige passzív jelentésének kifejezésére a héber a pu'alt használja, a nif'al reciprok értelmezése méginkább valószínűvé válik. Egyértelműen ezt az értelmezést támogatja 1Móz 48,20, de ebbe az irányba mutat az ábrahám ígérte szerkezeti felépítése is.

Az 1Móz 12,3b-ben Ábrahámnak adott ígérte Ábrahám nagyságát és *nem* a népek sorsát taglalja. Ennek a textusnak a középpontjában nem a népek állnak, hanem

³⁶ Vö. 18,18: „Ábrahám nagy és hatalmas néppé lesz” (vö: 12,2a) „és általa áldják egymást a föld minden népei” (vö. 12,3b). 28,14: „A te utódaid olyanok lesznek, mint a föld pora” (12,2a) „és általad áldják egymást a föld minden nemzetségei” (12,3b).

³⁷ Az „áldás lenni”, **וְהָיָה בְּרָכָה**, kifejezés tulajdonképpen azt jelenti, hogy áldássá lenni. **הָיָה בְּרָכָה** szemantikailag azonos a **לְבָרְכָה** kifejezéssel.

³⁸ Von Rad: *Mose*. 133.; Rupprecht: „Tradition”, 180–181.; Westermann: *i. m.* 174. Westermann itt 1Móz 30,27-re utal, mely szerint Jákób áldássá lesz Lábán számára.

³⁹ A gondolattal találkozunk még Ézs 19,24-ben is, amely szerint a jövőben Izrael Egyiptom és Assíria között a föld áldásává válik. Az Ézs 19,24 az Ábrámnak és Jákóbnak (1Móz 28,14) adott ígérte végső beteljesülése.

⁴⁰ Az „átok(ká) lenni” (ill. „átokra/átok gyanánt adni”), **וְהָיָה לְקָלָה** / **וְהָיָה לְאֵלָה** vagy **נָתַן** kifejezéshez ld. 4Móz 5,21.27; 2Kir 22,19; Jer 24,9; 25,18; 26,6; 29,18; 42,8.12.22; 49,13.

⁴¹ Vö. Gunkel: *i. m.* 164.; Grüneberg: *i. m.* 170.

kizárólag Ábrahám. Az áldásnak mind a hét ígérete elsősorban rá vonatkozik. Még az is megkérdőjelezhető, hogy a 12,3a vagy 12,3b implicit módon beszélne a népeknek adott áldásról.⁴² Jól érzékelteti ezt az a tény is, hogy 1Móz 12,3a-ban nemcsak ez áll, hogy „megáldom azokat, akik téged áldanak”, hanem még ez is: „megátkozom azt, aki téged átkoz”. Ábrahám jelenléte a világ népei között tehát önmagában még semmire nem garancia. Ábrahám nem az áldás csatornája, jelenléte nem minden további nélkül jár pozitív következményekkel. 1Móz 12,3a kizárólag az Ábrahám számára biztosított isteni *védelemről* szól, és mint ilyen, Ábraháma és nem a népekre vonatkozó ígéret.⁴³

Azt, hogy 12,2–3 ígérete nem a népekre, hanem Ábraháma fókuszál, az is igazolja, hogy 1Móz 18,18-ban, a 12,3b párhuzamos textusában a népek megáldása semmilyen szerepet nem játszik. 1Móz 18,18 nem Ábrahám más népek felé való viszonyát akarja tisztázni, hanem Ábrahám nagyságát ábrázolja.⁴⁴ Az a tény, hogy Isten legtitkosabb szándékát is elmondja Ábrahámnak, az ősatya rendkívüli státuszával indokolható. Ábrahám nagyságát pedig így írja le: nagy néppé lesz és általa áldják egymást a népek.⁴⁵

2. A בִּרְךְ nif'al és בִּרְךְ hitpa'él viszonya

Ha az Ábrahámnak és utódainak adott בִּרְךְ nif'al ígéretét bibliai kontextusban tovább vizsgáljuk, feltűnik az, hogy a בִּרְךְ nif'al mellett hasonló szövegösszefüggésben megjelenik a בִּרְךְ hitpa'él formája, 1Móz 22,18-ban Ábrahámmal, és 26,4-ben Izsákkal kapcsolatban. Túl a kontextusok között észlelhető hasonlóságon, ismert az, hogy szótanilag a nif'al és hitpa'él törzsek jelentése gyakran közel áll egymáshoz.⁴⁶ Továbbá a

⁴² Szemben pl. Rupprecht: „Tradition”, 181–182., értelmezésével. Vö. Wells: *i. m.* 188., 190., 204.: „a népek nem részesülnek az áldásban, csak szeretnének részesülni abban”.

⁴³ Rupprecht Biblián kívüli példákat is hoz a 12,3a-ban található védelmi ígéretre (Beistandszusage). Ld. Rupprecht, E.: „Der Traditionsgeschichtliche Hintergrund der einzelnen Elemente von Genesis xii 2–3”, *VT* 29, 1979, 454–455. Egyik szerződés szövegében, amelyet az elámita király köt a mezopotámiai Naram-szín-nel, elhangzik a következő formula: „Naram-szín ellenségei az én ellenségeim, Naram-szín barátai az én barátaim.” Nyilvánvaló ebben is, hogy a segítséget és védelmet garantáló kijelentés fókuszában nem a Naram-szín barátai vagy ellenségei állnak. Így az erre az analógiára felépített 1Móz 12,3a sem az Ábrahámmal kapcsolatba kerülő idegen népekről és azok sorsáról szól.

⁴⁴ Szemben Grüneberg (*i. m.* 75.) véleményével, aki úgy véli, hogy a szöveg intenciója szerint itt Ábrahám Szodoma és Gomora érdekében cselekszik, tehát áldássá lesz e népek számára (hasonlóképpen Wolff: *i. m.* 88–89.). Ez az értelmezés egyfelől azért problémás, mert Ábrahám közbenjárása nem azonos az „áldássá lenni” kifejezés tartalmával. Másodszor Grüneberg úgy véli, hogy az a tény, hogy Isten Szodoma elpusztításának a tervét nem titkolja el Ábrahámtól, úgy értelmezendő, hogy JHVH tulajdonképpen lehetőséget teremt arra, hogy Ábrahám „áldássá legyen”. Ez viszont ellentmond nemcsak a 18,17–18 logikai menetének, hanem annak is, hogy az Ábrahámnak adott áldássá válás ígérete a szodomain eseményektől függetlenül valósul meg (vö. a 18. vers által sugallt bizonyosságot: הִיוּ יְהוּדָה „bizonyval azzá lesz”).

⁴⁵ Ez nem (feltétlenül) egyik nemzet másik nemzetre mondott áldását jelenti, hanem azt, hogy egy közösségen (בְּשִׁפְחָה) belül élő emberek egymást áldják meg. A בְּשִׁפְחָה jelentését Berge: *i. m.* 44–72 részletesen elemzi és arra a megállapításra jut, hogy 1Móz 12,3b nem általában a nagyvilág nemzetéről beszél, hanem egy szűkebb körre utal, olyan népekre, közösségekre, akikkel Ábrahám vándorlása során találkozni fog (ld. még Berge: *i. m.* 229.). Az 1Móz 28,14-ben a הָאָרֶץ כְּנָעַן kifejezés hasonlóképpen egyértelműen Jákób jövődöbeli országa területét jelöli. Ennek megfelelően a בְּשִׁפְחָה az ezen a területen élő népcsoportokra utal (vö. Berge: *i. m.* 231–232.). Nem kizárt, hogy a בְּשִׁפְחָה nem feltétlenül, vagy nem kizárólag idegen közösségekről szól, hanem Ábrahám utódairól. הָאָרֶץ כְּנָעַן jelölheti a későbbi Izrael területét is, és a 18,18-ban említett נָוִי vonatkozhat Ábrahám utódaira is (vö. 1Móz 12,2; Ézs 26,15).

⁴⁶ Ahogy a nif'al viszonyul a qalhoz, úgy viszonyul a hitpa'él a pi'élhez. A hitpa'él a pi'él reflexív vagy reciprok, illetve némely esetben passzív formája (ez utóbbi főként arám hatás eredménye), de esetenként

ברך hitpa'él mondattani szempontból is a ברך nif'alhoz hasonlóan a ב prepozícióval jelenik meg (1Móz 22,18; 26,4; Zsolt 72,17; Ézs 65,16; Jer 4,2).⁴⁷ Ezért nem csoda az, hogy az ókori fordítások (és azok nyomán több modern fordítás is) mind a nif'al, mind a hitpa'él formát többnyire azonosan értelmezik (az ókori fordítások passzívumként).⁴⁸

Textus	MSZ	LXX	Onq Tg	Pesitta	Vulgata
Nif'al					
1Móz 12,3	וַיְבָרֶכֶה	ἐνευλογηθήσονται	ויתברכן	wntbrkn	benedicentur
1Móz 18,18	וַיְבָרֶכֶה	ἐνευλογηθήσονται	ויתברכון	wntbrkwn	benedicendae sint
1Móz 28,14	וַיְבָרֶכֶה	ἐνευλογηθήσονται	ויתברכון	wntbrkn	benedicentur
1Móz 48,20	*וַיְבָרֶכֶה	εὐλογηθήσεται	יברך	ntbrk	benedicetur
Hitpa'él					
1Móz 22,18	וַיְהַתְּבָרֶכֶה	ἐνευλογηθήσονται	ויתברכון	wntbrkwn	benedicentur
1Móz 26,4	וַיְהַתְּבָרֶכֶה	ἐνευλογηθήσονται	ויתברכון	wntbrkwn	benedicentur
5Móz 29,18	וַיְהַתְּבָרֶכֶה	ἐπιφημίσηται	ויהשיב	ntššb	benedicat sibi
Zsolt 72,17	וַיְהַתְּבָרֶכֶה	εὐλογηθήσονται	ויתברכון	wntbrkwn	benedicentur
Ézs 65,16 a	הַמְתְּבָרֶכֶה	ὁ εὐλογηθήσεται	מברך	ntbrk	benedictus est
Ézs 65,16 b	יְתְּבָרֶכֶה	εὐλογήσουσιν	יברך	ntbrk	benedicetur
Jer 4,2	וַיְהַתְּבָרֶכֶה	εὐλογήσουσιν	ויתברכון	wntbrkwn	benedicent

A táblázat nemcsak a harmonizálási kísérletet szemlélteti jól, hanem kitűnik belőle az is, hogy már az ókori görög, arám, szír és latin fordítók is észlelték ennek az egységes értelmezésnek a nehézségeit (lásd a besötétített részeket). A máshol használt passzív értelmezés 5Móz 29,18-ban (ReK: 29,19) és Ézs 65,16-ban mindenképpen problémákba ütközik. A konkordáns fordítás gondját jól érzékeltetik a magyar verziók is.

Text	MSZ	ReK	MBT	SzIT	KNV	Ke
Nif'al						
1Móz 12,3	וַיְבָרֶכֶה בך	megáldatnak tebened	általad nyer áldást	általad nyer áldást	bened nyer áldást	meg fog- nak ál- datni bened
1Móz 18,18	וַיְבָרֶכֶה בו	benne megáldatnak	általa nyer áldást	általa nyer áldást	benne nyer áldást	megáldatnak benne
1Móz 28,14	וַיְבָרֶכֶה בך	tebened ... áldatnak meg	áldást nyer általad	általad ... nyer áldást	beneded ... nyer áldást	megáldatnak bened

mediális értelemben is megjelenik. Vö. Lettinga: *i. m.* § 41 j–l; Grüneberg: *i. m.* 191–210.

⁴⁷ Rendkívüli példaként ide sorolható az 5Móz 29,18 is, amelyről később még szó lesz.

⁴⁸ König: *i. m.* 458.; Schreiner: *i. m.* 18–19.; Wolff: *i. m.* 79, 31. jegyzet; Selms, A. van: *Genesis. POT.* Callenbach, Nijkerk 1979, 2. köt., 25.; Westermann: *i. m.* 175.; Siebesma: *i. m.* 169.

Hitpa'él

1Móz 22,18	וְהִתְבְּרַכְוּ בְּזֶרְעֵךָ	megáldat- nak a te magodban	utódod által nyer áldást	utódaid által nyer áldást	utódodban nyer áldást	megáldat- nak a te ma- godban megáldat- nak a te ma- godban
1Móz 26,4	וְהִתְבְּרַכְוּ בְּזֶרְעֵךָ	megáldat- nak a te magodban	utódod által nyernek áldást	ivadékodban nyer áldást	utódodban nyer áldást	megáldat- nak a te ma- godban
5Móz 29,18	וְהִתְבְּרַךְ בְּלִבְבוֹ	boldognak állítja magát	áldásban bi- zakodva	ígérjen szí- vében ma- gának áldást	megnyugtatja magát	áldást mondjon magára szívében
Zsolt 72,17	וַיִּתְבְּרֶכּוּ בּוֹ	vele áldják magukat	nevével mondjanak egymásra ál- dást	benne áldást nyer	benne nyer- jen áldást	áldottak lesznek benne
Ézs 65,16	הַמְתַּבְּרֵךְ	aki magát áldja	aki áldást mond	valaki áldást kér magára	aki áldást kér magára	aki áldakozik
Ézs 65,16	יִתְבְּרֵךְ בְּאֱלֹהֵי	áldja magát Istenben	Isten nevével mond áldást	azt fogja kér- ni, hogy ... Isten áldja meg	Isten(é)nek nevében kér majd áldást	Istennel áldakozik
Jer 4,2	וְהִתְבְּרֶכּוּ בּוֹ	őbenne ál- dják majd magukat	áldást kapnak tőle	áldottnak mondják ma- gukat benned	áldást nyer- nek benne	vele ál- doznak

Ami a nif'al forma fordítását illeti, a fordítások igyekeznek egy saját belső konven-
ciót követni. Ha azonban megvizsgáljuk a fenti táblázatot, a hitpa'él fordításaiban egy
nagyértékű, adott esetben indokolhatatlan következetlenséget figyelhetünk meg. A
legkövetkezetesebben a KNV fordít, bár 5Móz 29,18 és Ézs 65,16 nyilvánvalóan itt is
problémát okoz. Ezek után jogosan fogalmazódik meg a következő alapvetően két,
egymással összefüggő kérdés: (1) Fenntartható-e továbbra is a ברך nif'al és a ברך
hitpa'él formái közötti jelentésbeli azonosság? (2) Ha különbség van a ברך nif'al és a
ברך hitpa'él jelentése között, akkor hogyan kell fordítanunk a hitpa'élt? Illetve, lehet-e
a ברך hitpa'élt egységes módon fordítani?

A fentiekben már megállapítottuk, hogy a ברך nif'al nem lehet passzívum, de
ugyanúgy kizárható ennek a parafrázisszerű változata, a mediális „áldást nyerni” vari-
áns is.⁴⁹ Továbbá teológiai érvek mondanak ellent annak, hogy a megáldás aktusát ref-
lexív módon értelmezzük (mint a cselekvést végrehajtó önmagára irányuló tettét).
Amennyiben a ברך nif'al és a ברך hitpa'él között szemantikai azonosságot keresünk,
akkor a ברך reciprok jelentését („egymást áldani”) kell a ברך hitpa'élt tartalmazó textu-
sok esetén ellenőriznünk.⁵⁰

⁴⁹ Bárhogy legyen is, ez utóbbi fordítás sem illik 5Móz 29,18 és Ézs 65,16 kontextusába. Márpedig fő-
ként ez utóbbi szintaktikailag azonos szövegösszefüggésben jelenik meg, mint a ברך hitpa'él további ese-
tei (azaz ברך + ב prep.).

⁵⁰ A ברך hitpa'él reciprok fordítása mellett érvel Gispén: *i. m.* 28.

Nyilvánvaló az, hogy az 1Móz 12,3 (18,18; 28,14) szoros összefüggésben áll az 1Móz 22,18 és 26,4-gyel,⁵¹ illetve ez utóbbi két textus erősen kapcsolódik Zsolt 72,17-hez és Jer 4,2-höz, úgyhogy itt a בָּרַךְ hitpa'él reciprok fordítása elképzelhető. A hasonlóságon túl viszont fontos a különbségekre is odafigyelnünk. A בָּרַךְ ige nif'al és hitpa'él formáját használó kontextusok közötti eltérés megfontolandó. Amikor 1Móz 22,18 a בָּרַךְ hitpa'él ígérletét Ábrahámval kapcsolatban említi, akkor az ígérletet nem Ábrahámra, hanem az ő utódaira (בְּיָדְךָ) vonatkoztatja. Hasonló a helyzet az Izsáknak adott ígérlettel is, 1Móz 26,4-ben, ahol ez olvassuk: וְהִתְבָּרַכְוּ בְיָדְךָ. Mindkét szövegrészben a בָּרַךְ hitpa'él ígérletét megelőzi az utódok megszorodásáról szóló ígérlet. Ettől eltérően 1Móz 12,3; 18,18; 28,14 (illetve 48,20 is) a בָּרַךְ nif'al tartalmazó ígérletet a megszólított személyhez és nem annak utódaihoz köti.⁵² Ebből a szempontból különös figyelmet érdemel Berge véleménye, miszerint 1Móz 28,14-ben (de ez 12,3b-re és 18,18-ra is érvényes) Jákób nem egy állam képviselőjeként jelenik meg, aki más nemzetekkel kerül kapcsolatba, hanem egy vándor (azaz egy személy), aki egy népnek ősatyjává lesz majd. Az ország más nemzetei és törzsei, amellyel utódai bírni fognak majd, az ő személyének jelentőségét körvonalazzák. Az Izrael és más népek közötti különbségtétel nem témája az 1Móz 28,14-nek. Izrael népe és az ország más törzsei között csak a 14. vers glosszája, a וּבְיָדְךָ tesz különbséget, amelyben már Izrael mint nemzet áll más népekkel szemben.⁵³

Elmondhatjuk tehát, hogy 1Móz 22,18 és 26,4 nem egyszerűen párhuzamai 1Móz 12,3b-nek, hanem újraértelmezik azt. Ez pedig azt is jelenti, hogy a rokon kontextus ellenére nem szabad kizárnunk itt egy másik, az eredeti szövegtől eltérő szerzői szándékot. Azaz elképzelhető, hogy a בָּרַךְ nif'al és a בָּרַךְ hitpa'él nem ugyanazt jelenti.

Hangsúlyoznunk kell, hogy a בָּרַךְ hitpa'él reciprok fordítása mindenképpen értelmetlen lenne 5Móz 29,18-ban, de Ézs 65,16-ban is. Amennyiben a בָּרַךְ nif'al és a בָּרַךְ hitpa'él között szemantikailag nem tennék különbséget, hanem mindkettőt reciprok értelemben fordítanánk, úgy föl kellene tételeznünk azt, hogy 5Móz 29,18-ban és Ézs 65,16-ban a בָּרַךְ hitpa'él jelentése eltér minden más בָּרַךְ hitpa'él textusétól. A בָּרַךְ hitpa'él és nif'al azonos fordításának a lehetőségét azonban az 1Móz 12,3b és 22,18 (illetve a kapcsolódó textusok) hasonló kontextusa vetette föl. De ha komolyan vesszük a fenti megállapítást, miszerint 1Móz 22,18 és 26,4 a בָּרַךְ nif'al textusok újszerű értelmezése, akkor úgy vélem, helyesebb a másik utat választani: nem kell erőltetni a בָּרַךְ hitpa'él reciprok fordítását annak árán, hogy ez alól bizonyos esetekben kivételeket teszünk, hanem a hitpa'él igetörzs nyelvtani keretek által kínált fordítási lehetőségei között keresnünk kell egy olyan fordítást, amely minden בָּרַךְ hitpa'él textus esetében alkalmazható, beleértve 5Móz 29,18-at és Ézs 65,16-ot.⁵⁴

A בָּרַךְ hitpa'él alakjának fordítása kapcsán két kulcs áll rendelkezésünkre. Először megvizsgáljuk, hogy költői szövegekben (Zsolt 72,17; Ézs 65,16; Jer 4,2) a szinonim

⁵¹ Azon fordítások, amelyek a בָּרַךְ nif'al és hitpa'él jelentése között azonosságot tételeznek fel, főként ezekre a textusokra építik érveiket.

⁵² Láttuk már fentebb, hogy az 1Móz 28,14-ben is megjelenik a בְּיָדְךָ a בָּרַךְ nif'al kontextusában, de amint erről szó volt már ott, ez a kifejezés azon a helyen minden valószínűség szerint másodlagos.

⁵³ Berge: *i. m.* 233. **וּבְיָדְךָ** később került az 1Móz 28,14 szövegébe (ld. fentebb 7. lábjegyzet).

⁵⁴ A בָּרַךְ nif'al és hitpa'él között különbséget tételez fel pl. Procksch: *i. m.* 97. (nif'al: Segen finden; hitpa'él: sich segnen); Zimmerli: *i. m.* 115. (nif'al: Segen empfangen/sich segnen erwünschen) Gispén: *i. m.* 28. (gezegend worden/elkander zegenen); Berge: *i. m.* 50., 49. jegyzet (einander segnen/sich segnen); Grüneberg: *i. m.* (to be blessed/to utter a blessing).

parallelizmusok milyen cselekvésformákkal párhuzamban használják a בָּרַךְ hitpa'él. Másodszer a problematikus 5Móz 29,18-at, illetve Ézs 65,16-ot kell elemeznünk.

Zsolt 72,17-ben a בָּרַךְ hitpa'él + ב prep. párhuzamban áll az אֲשֶׁר pi'él „boldognak mondani” igével, amelyhez tárgyas személyrag kapcsolódik: a királyt, akinek neve örökké tartani fog, boldognak mondják majd a nemzetek. Ézs 65,16-ban a בָּרַךְ hitpa'él + ב és a שָׁבַע nif'al „(meg)esküdni” + ב (valakinek a nevére) ige áll parallelizmusban. Jer 4,2-ben a בָּרַךְ hitpa'él + ב párhuzama a הִלֵּל hitpa'él „dicsekedni” + ב (valakivel/valamivel).⁵⁵ Az אֲשֶׁר pi'él, שָׁבַע nif'al és הִלֵּל hitpa'él igék mindegyike aktív cselekvésformát jelöl, ami azt sejteti, hogy az ezekkel párhuzamos בָּרַךְ hitpa'él + ב is lehet aktív értelmű, és nem feltétlenül reflexív vagy passzív cselekvést fejez ki.

Az 5Móz 29,18(19)-t a magyar fordítások a következőképpen adják vissza:

MSZ	וְהָיָה בְשִׁמְעוֹ אֶת־דְּבָרֵי הָאֱלֹהִים הַזֵּאת וְהִתְבָּרַךְ בְּלִבּוֹ לְאָמֹר שְׁלוֹם יְהִי־לִי כִּי בְשִׁרְרוֹת לְבִי אֵלֶךְ
ReK	És ha lesz, aki hallja ez esküvéses kötésnek ígéit, és boldognak állítja magát az ő szívében, ezt mondván: Békességem lesz nekem, ha a szívem gondolata szerint járok is...
Ke	És megtörténjék, hogy amikor hallja ennek az átokszerződésnek a szavait, hát áldást mondjon magára szívében, gondolván: Békességem lesz nekem, bár szívem keménységében járok...
MBT	Ezért ha valaki hallja ennek az átoknak az ígéit, és áldásban bizakodva ezt mondja: jó sorom lesz akkor is, ha megátalkodott szívvel élek!
SzIT	Senki ne ígérjen ez átkok hallatára szívében magának mégis áldást, ilyeneket gondolván: Jól fog menni sorom akkor is, ha elbizakodott szívem szerint élek.
KNV	Aki, amikor hallja ennek az esküvel erősített szerződésnek az ígéit, megnyugtatja magát szívében, mondván: „Békességem lesz, ha szívem gonoszsága szerint járok is...”

Feltűnő, hogy mennyire eltérő módon értelmezik a magyar bibliafordítók (is) a héber szöveget, különösképpen a בָּרַךְ יְהִי־לִי kifejezést (fordítása dőlt betűkkel).⁵⁶ A fordítások egy része erősen parafrázáló (MBT, KNV), másik része pedig a hitpa'él deklaratív-reflexív jelentésárnyalataival próbálkozik (ReK, Ke, SzIT).⁵⁷ Az ige egyes számú formája jelzi, hogy itt egyvalaki hajtja végre a cselekvést, a בָּרַךְ, „szívemben/magában” pedig arról beszél, hogy ez nem nyilvánosan történik.⁵⁸ A kontextus az átok alatt levő cselekedetektől szóló figyelmeztetés (דְּבָרֵי הָאֱלֹהִים) könnyelműen véte-léről beszél, így az áldás (aktusa: הִתְבָּרַךְ) itt valószínűleg az átok (אֵלֶךְ) ellentétéként

⁵⁵ A הִלֵּל hitpa'él fordítható mindig úgy, hogy „dicsekedni” (1Kír 20,11; 1Krón 16,10; Zsolt 34,3; 49,7; Jer 9,22–23; stb.). Érvényes ez a Péld 31,30-ra, amelyben a hitpa'él gyakran passzívnak fordítják (vö. HALOT): „Csalárd a kedvesség, hiábavaló a szépség, az asszony, aki az Urat féli, az dicsekedik” (tehát ne a szép asszony, hanem az istenfélő).

⁵⁶ A vers második fele hasonlóképpen problémás. 5Móz 29,18-nak van egy érdekes párhuzama a qumráni Közösségi Szabályzatban (1QS 2:12–14), amely ezt idézi néhány igen fontos eltéréssel:

וְהָיָה בְשׁוֹמְעוֹ אֶת דְּבָרֵי הַבְּרִית הַזֹּאת יִתְבָּרַךְ בְּלִבּוֹ לְאָמֹר שְׁלוֹם יְהִי לִי כִּי־א
בְּשִׁרְרוֹת לְבִי אֵלֶךְ וְנִסְפַתְתָּ רוּחוֹ וְנִסְפַתְתָּ עִם הַרְוּוּה לְאִין סְלִיחָה

⁵⁷ A görög, szír és arám fordítók is itt más locusoktól eltérő kifejezéseket használnak.

⁵⁸ Tanulságos ezt a textus összevetni Jób 1,5-tel: וּבִרְכּוֹ אֱלֹהִים בְּלִבְכֶם „áldották (eufémizmus a 'megátkozták' helyett; vö. Jób 2,9) Istent az ő szívükben”, magyarul: istenkáromlást gondoltak szívükben. Ebből az összehasonlításból kiderül, hogy a בָּרַךְ יְהִי־לִי kifejezésben 5Móz 29,18-ban a בָּ nem az áldás tárgyát jelöli („áldotta szívét”, ti. önmagát), hanem a cselekvés „helyét” vagy „módját” határozza meg.

jelenik meg. Azaz, a 29,15-ben megjelenő személy azt mondja magában és magáról, hogy engedetlensége ellenére jó dolga lesz (שָׁלוֹם), annak ellenére, hogy Isten erre a magatartásformára átkot helyezett kilátásba. Különösen fontos itt az, hogy 5Móz 29,18 a cselekvés (בֵּרֶךְ hitpa'él) tartalmára is rávilágít, a cselekvést azonosítja, azaz, hogy mit jelent konkrétan a בֵּרֶךְ hitpa'él. A cselekvés tulajdonképpeni tartalma az, hogy valaki azt mondja (magában), hogy שָׁלוֹם יְהִי־לִי „békességem lesz”. Ez a formula tulajdonképpen nem más, mint egy áldás- vagy köszöntésformula.⁵⁹ A בֵּרֶךְ hitpa'él tehát azt a cselekvést jelenti, amelynek következtében valaki *kimondja* az áldás(formulá)t. Következtetésképpen, 5Móz 29,18 azt sugallja, hogy a בֵּרֶךְ hitpa'él értelmezhető így, hogy „áldást mondani” (*deklaratív* hitpa'él).

Hozzá kell tenni ehhez azonban azt is, hogy a hitpa'él nem feltétlenül reflexív értelmű, mint ahogy azt a kutatók közül sokan feltételezik. Tehát azt, hogy 5Móz 29,18-ban ez az áldás a cselekvőre irányul, nem a hitpa'él forma jelzi, hanem a לִי prepozíció. De a héber egy másvalakire kimondott áldást is jelölhet a בֵּרֶךְ hitpa'éllel (ilyen kifejezésben, mint שָׁלוֹם יְהִי־לְךָ*). Más szóval, a בֵּרֶךְ hitpa'él nem a cselekvés reflexív jellegét húzza alá, hanem a deklaratív jellegét. Tehát a cselekvőre irányuló (visszaható) cselekedet nem a בֵּרֶךְ hitpa'él nyelvtani formájából, hanem az 5Móz 29,18 kontextusának a sajátosságából fakad. Ez azt jelenti, hogy a deklaratív jelentés („áldást mondani”) az, amelyeket más בֵּרֶךְ hitpa'él-textusok esetében alkalmazni kell, és nem a reflexív („valaki önmagát áldja”). Ez pedig megerősíti a korábbi, Zsolt 72,17; Ézs 65,16 és Jer 4,2 költői parallelizmusaiából levezetett következtetésünket a בֵּרֶךְ hitpa'él aktív jelentésére vonatkozólag.

Ézs 65,16 egy másik problémás bibliai locus. A בֵּרֶךְ hitpa'él alakja itt kétszer jelenik meg, egyszer participiumként, másszor pedig hitpa'él imperfectumként. Az mindenesetre világos, hogy ennél a versnél valami más megoldás után kell nézni annak, aki a בֵּרֶךְ hitpa'él formáját passzívumként értelmezte. A בֵּרֶךְ hitpa'él imperfectum ugyanis itt nem lehet passzív. Egyes modern fordítások a בֵּרֶךְ hitpa'él alakját ezen a helyen reflexív⁶⁰ értelemben fogják föl, de ennek az értelmezésnek („magát áldja”) problémájáról fentebb már szó volt.

Érdekes az, hogy a LXX és a Jonatán Targum itt deklaratív értelmet tulajdonítanak a בֵּרֶךְ hitpa'élnek. A görög itt is (akárcsak Jer 4,2-ben; ez utóbbiban a Vulgata is) az aktív εὐλογήσουσιν formát használja, amellyel a LXX máshol a בֵּרֶךְ pi'él fordítja. Ezt az értelmezést követi a Targum is Ézs 65,16-ban (יְבָרֵךְ/מְבָרֵךְ a בֵּרֶךְ pa'él alakja).⁶¹ A deklaratív jelentés viszont, amely más hasonló textusokban valószínűsíthető, itt is kielégítő fordítást eredményez: „áldást mondani az igaz Istenre” (azaz az igaz Isten által, az ő nevének említésével).

Természetesen ב prep. ebben az esetben nem azt jelenti, hogy a prepozícióhoz kapcsolt személy az áldásban példaként jelenik meg (mint 5Móz 29,18-at kivéve minden más בֵּרֶךְ hitpa'él- és בֵּרֶךְ nif'al-textus esetében). Ézs 65,16-ban a בְּאֱלֹהֵי nem

⁵⁹ A héberben a בֵּרֶךְ utalhat a köszöntésre (köszönésre) és áldásra egyaránt.

⁶⁰ ReK: „áldja magát” (vö. JPS Tanakh); Vö. KNV/SzIT: „áldást kér magára”; Ein: „sich seggen wünschen”.

⁶¹ Modern bibliafordítások közül így fordít pl. Ke („áldakozik” = áldást mond), MBT („áldást mond”) és NRSV („bless”). Vö. NIV („invoke a blessing”).

áldás-paradigma (mint Ábrahám vagy Jákób), hanem az a személy, akinek nevében mondják az áldást.⁶²

De hogyan értelmezhető a בָּרַךְ hitpa'él + ב prep. más textusokban, mint 1Móz 22,18; 36,4; Zsolt 72,17; Jer 4,2? A בָּרַךְ hitpa'él itt is deklaratív értelmű, a ב prep. pedig fordítható úgy, hogy „által”, vagy „-val, -vel”, azaz az illető személy neve megjelenik az áldásban,⁶³ úgy, mint az áldás paradigmája. Pl. כָּל־גּוֹיִם בוֹ וַיִּתְבָּרְכוּ בוֹ „vele mondjanak áldást a nemzetek”, a Zsolt 72,17-ben arra utal, hogy a nemzetek majd így mondják az áldást: „Tegyen JHVH olyanná téged, mint Salamont!” A ב prepozíciónak tehát itt is hasonló a szerepe, mint a בָּרַךְ nif'al formáját tartalmazó textusokban.

Következtetésképpen elmondhatjuk tehát, hogy a בָּרַךְ nif'al reciprok jelentésétől („egymást áldani”) részben meg lehet különböztetni a בָּרַךְ hitpa'él deklaratív jelentését („áldást mondani”).⁶⁵ A kettő közötti különbség nyilvánvaló az 5Móz 29,18-ban és Ézs 65,19-ben, ahol nem lehet szó reciprok fordításról. Ugyanakkor elmondható az is, hogy a nif'al és hitpa'él bizonyos mértékig összefügg. A בָּרַךְ nif'al „egymást áldani” fordításában is a reciprok jelentésen túlmenően jelen van a deklaratív jelleg is („egymásra áldást mondani”), amelyet a בָּרַךְ hitpa'élnél észleltünk. Ez talán kellőképpen indokolja azt, hogy 1Móz 12,3b alapján a 22,18 és 26,4 szerzője miért használhatta a nif'al helyett a hitpa'él formát.

3. בָּרַךְ nif'al és hitpa'él textusok és az Újszövetség

A בָּרַךְ nif'al és hitpa'él formáinak tárgyalása kapcsán feltétlenül ki kell térnünk még két újszövetségi szövegrészre is. Az ószövetségi בָּרַךְ nif'al és hitpa'él passzívumként való értelmezésében ugyanis ez a két újszövetségi vers is közrejátszik: név szerint ApCsel 3,25, illetve Gal 3,8. Izrael Istenének a népekhez való viszonya nemcsak az Ószövetség központi kérdése, hanem az Újszövetségé is.

⁶² A ב prepozíció váltakozó szintagmatikus funkcióját más, a בָּרַךְ-hoz hasonló kifejezés esetében is észleljük, mint pl. az Ézs 65,16-ban párhuzamban megjelenő שָׁבַע „megesküdni” igénél. A ב prepozíció a שָׁבַע igével is legalább két különböző értelemben használatos: jelölheti azt, amire valaki megesküszik (pl. a saját életét, amelyet kockáztat: וַיִּשְׁבַּע בְּנַפְשׁוֹ, Jer 51,14), de utalhat Istenre is, aki az eskü tanújaként van jelen (vö. 1Móz 21,23: לִי בְּאֱלֹהִים הֲשָׁבַעְתָּהּ „esküdj meg nekem Istenre”). Ez utóbbi ilyen eskü-formát feltételez: הֲיִ אֱלֹהִים (2Sám 2,27; vö. Jer 12,16). Az áldással kapcsolatban a *בְּאֱלֹהִים „áldást mondani Istenben (Isten nevében)” ilyen formulát feltételez, mint: „áldott vagy te az Úrtól” (vö. 1Móz 26,29; Bír 17,2; 1Sám 23,21). Ez az értelmezés jól illik Ézs 65 tágabb kontextusába, amelyben megjelennek az idegen istenelvek is (65,11). Ézs 65,16 azt hangsúlyozza, hogy az idegen istenek nevében mondott áldás és eskü helyett JHVH igazi szolgálói majd az igaz Isten nevében fognak csak áldást és esküt mondani (vö. Jer 12,16).

⁶³ Mint ahogy az más értelemben történt Isten nevével Ézs 65,16-ban is.

⁶⁴ A LXX-ban itt megjelenik még a πασαι αι φυλαι της γης, „a föld minden nemzetsége” (vö. Vulg), amely azt sugallhatja, hogy a héber szövegbe be kellene zuznni a כָּל מְשֻׁפָּחַת הָאָרֶץ frázist (vö. 1Móz 12,3 LXX). Azonban a görög verziót inkább esztétikai okokra visszavezethető szándékos szövegváltoztatásnak kell tekintenünk, semmint egy eredetibb verziónak. Úgy tűnik, hogy a görög fordítók a hiányos héber paralelizmust akarták kiegészíteni. Viszont erre aligha van szükség, mert a héber vers szabályai szerint a כָּל־גּוֹיִם vonatkozhat mindkét verssorra és mindkét igére (בָּרַךְ hitpa'élre, illetve az אֲשֶׁר pi'élre). Így ebből a szempontból a héber szöveg nem szorul módosításra.

⁶⁵ A בָּרַךְ hitpa'él deklaratív fordítása felé hajlik Allis: *i. m.* 290. (különösen 5Móz 29,18-ban és Ézs 65,16-ban, de kivételt képez szerinte 1Móz 22,18; 26,4; Zsolt 72,17, ahol passzívumként értelmezi) és Grüneberg: *i. m.* 212–241 (a deklaratív helyett ő „speech action middle”-ről beszél; 5Móz 29,18-cal kapcsolatban azonban nincs egyértelmű véleménye).

ApCsel 3,25-ben ezt olvassuk: ἐν τῷ σπέρματί σου [ἐν]εuloγηθήσονται πᾶσαι αἱ πατριαὶ τῆς γῆς, „a te utódodban megáldatnak a föld minden nemzetségei”. Ez az idézet nem egyezik meg szó szerint a fent tárgyalt egyetlen locus LXX-ban található verziójával sem.⁶⁶ Kétség nem fér hozzá azonban, hogy ApCsel 3,25 a fenti textusok közül az 1Móz 22,18-ra megy vissza. Ez az egyetlen olyan bibliai hely ugyanis, amely ilyen kontextusban Ábrahámról és az ő utódjáról beszél.⁶⁷ Az [ἐν]εuloγηθήσονται a בָּרַךְ hitpa'él fordítja passzívként, és ennyiben megegyezik a LXX-val.

Az ApCsel 3,25 része Péter apostol beszédének, amelyet a szent ember meggyógyítása után a Salamon tornácában tartott izraelita (beleértve a diaszpórában élőket is) hallgatóság előtt. A 3,22 szerint Péter az 5Móz 18,15-ből bizonyítja, hogy Isten már Mózes által megjövendölte a Messiás eljöveteletét. A Messiás eszerint az az eljövendő próféta, aki olyan, mint Mózes. Ezt az érvelési sort folytatja Péter, amikor az összegyűlt zsidóknak ezt mondja: „Ti vagytok a prófétáknak és a szövetségnek fiai, amelyet Isten atyáinkkal kötött, amikor Ábrahámnak azt mondta: 'Utódodban áldatik meg a föld minden nemzetsége'” (3,25). Ezt az 1Móz 22,18-ból vett idézetet úgy kell értelmeznünk, hogy Péter Ábrahám utódjának (σπέρμα sg.) tekinti Jézust (vö. Gal 3,16) és a zsidók, azaz Izrael fiai azok, akik ebben az esetben „a föld minden nemzetsége” szerepét töltik be.⁶⁸ Valószínűleg ezért nem használja az Újszövetség görög szövege a LXX eredeti verziójában található τὰ ἔθνη kifejezést, mert az a pogány népekre utalna. A πατριά viszont a család, nemzetséget, klánt jelöli, amely könnyebben vonatkozatható Péter hallgatóságára, az Izrael területén lakó zsidókra, vagy a diaszporából Izraelbe zárandókló hallgatóságára.⁶⁹

Péter értelmezésében tehát Jézus az Ábrahám utóda, az őt hallgató zsidók pedig az ország „nemzetségei” (πατριά).⁷⁰ Az ApCsel 3,26-ban viszont így folytatódik Péter prédikációja: „Isten elsősorban nektek támasztotta fel és küldte el Szolgáját, aki megáld titeket azzal, hogy mindenkit megtérít a maga gonoszságából.” Az ApCsel 3,25-öt a 26. versen keresztül értelmezve, azt látjuk, hogy az ószövetségi idézetben szereplő בָּרַךְ hitpa'él forma, illetve konkrétan az εuloγηθήσονται, „megáldani” azt jelenti, hogy Ábrahám utóda (Jézus) „megáld titeket” (3,26), azaz a föld minden nemzetségét. Világos azonban, hogy ez az értelmezés eltér attól, amely az 1Móz 22,18 eredeti szándéka volt. Abban a kontextusban ugyanis nem lehet arról szó, hogy Ábrahám utódja majd meg fogja áldani a népeket. Nemcsak a בָּרַךְ hitpa'él formáját értelmezi másként az újszövetségi szerző (ti. passzívumként, valószínűleg a LXX hatására), hanem az ószövetségi igevers jelentését, mondanivalóját is alapvetően újszerűen magyarázza.⁷¹

⁶⁶ A αἱ πατριαὶ helyén az 1Móz 12,3 a αἱ φυλαὶ-t a 18,18 és 22,18 pedig a τὰ ἔθνη-t tartalmazza.

⁶⁷ 1Móz 12,3 és 18,18 nem említi Ábrahám utódját, pedig ApCsel 3,25-ban ez kulcsfontosságú.

⁶⁸ Láttuk már fentebb, hogy az 1Móz 12,3, illetve 18,18 kontextusa ezt lehetővé teszi (vö. 41. jegyzet).

⁶⁹ Hasonlóképpen vélekedik Oegema, G. S.: *Für Israel und die Völker. Studien zum alttestamentlichen Hintergrund der paulinischen Theologie*. NTS 95. Brill, Leiden 1999, 76–77., 116.

⁷⁰ Van olyan vélemény is, miszerint az Ábrahám utóda (τῷ σπέρματί σου) Péter zsidó hallgatóságára vonatkozik. Vö. Steyn, G. J.: *Septuagint Quotations in the Context of the Petrine and Pauline Speeches of the Acta Apostolorum*. CBET 12. Peeters, Leuven 1995, 155.; Bauckham, R.: „The Restoration of Israel in Luke-Acts” in Scott, J. M. (szerk.): *Restoration: Old Testament, Jewish and Early Christian Perspectives*. SSJ 72. Brill, Leiden 2001, 480., 89. jegyzet, 481., 90. jegyzet. Ez azonban a fentiek értelmében erősen kérdéses. Megemlíthető az is, hogy a LXX többnyire az Izrael társadalmán belüli מְשִׁפְּחָה-t fordítja πατριά-nak, tehát az esetek nagy többségében a πατριά Izrael közösségére utal.

⁷¹ Hermeneutikai szempontból az ApCsel 3,25–26 szövegolvasata megegyezik Sirák 44,21(22) értelmezésével. A Sir 44,21-ben (amely valószínűleg ugyancsak 1Móz 22,18-ra utal) ezt áll: בּוֹרְעוּ גוֹיִם לְבָרַךְ, „hogy megáldja (pi'él inf.) az ő utódjában (utódja által) a népeket”. Ezt a héber szöveget a Sir gö-

A másik újszövetségi textusban, Gal 3,8-ban, a törvény és evangélium kettősségét feszegető Pál így érvel: „Mivel pedig előre látta az Írás, hogy az Isten a pogányokat hit által igazítja meg, előre hirdette ezt az evangéliumot Ábrahámnak: 'Általad/Bened áldatik meg minden nép' (ἐνευλογηθήσονται ἐν σοὶ πάντα τὰ ἔθνη)”. Ez az idézet valójában az 1Móz 12,3 és 18,18 kombinációja.⁷² Az előbbiben találjuk a második személyben mondott formát (ἐν σοὶ/ךָ), a másodikban találjuk a τὰ ἔθνη, „népek” kifejezést.⁷³ Mindkét szövegben ἐνευλογηθήσονται a נִבְרַךְ, azaz a בָּרַךְ nif'al fordítása.

A Gal 3,9 így értelmezi az ószövetségből vett idézete(ke)t: „Így tehát a hitből való áldatnak meg (εὐλογοῦνται) együtt a hívő Ábrahámmal (σὺν).” Azaz, ahogy Ábrahám az ő hitéért áldást nyert, úgy áldatnak meg a hitben élők. Ez azonban nem azonos az ApCsel 3,25 értelmezésével. Mert itt úgy tűnik, hogy Pál számára az ószövetségi textus jelentősége nem(csak) abban van, hogy 1Móz 12,3b szerint mi történik a népekkel, hanem hogy ha valaki Ábrahámhoz hasonló hitben él, akkor az Ábrahámnak adott áldás (ti. hogy megáldatnak benne is a föld minden nemzetségei) örökösévé lesz.

A „megáldani” ige passzív értelmezése Gal 3,8-ban szükségszerű Pál érvelésében. Látjuk azonban itt is, hogy Pál az 1Móz 12,3 és 18,18 héber, illetve görög szövegét egy sajátos szempont szerint olvassa újra; mondhatjuk azt, hogy alapvetően átértékeli. Az „Ábrahámmal együtt” fordítást a כּ prepozíció nyelvtani szempontból ugyan lehetővé teszi (a görög ἐν σοὶ viszont már nem), de ez az értelmezés nem felel meg az eredeti héber kontextusnak.

Lehetséges-e az, hogy feloldjuk az ó- és újszövetségi fordítások közötti eltéréseket? Vagy egyáltalán szükség van-e erre? Westermann egyszerűen megoldottnak véli a kérdést. Szerinte ugyanis nincs ellentét a בָּרַךְ nif'al vagy hitpa'él reflexív és passzív értelmezése között (ahogy ő ezeket a formákat elemzi). Úgy vallja, hogy a nif'al és hitpa'él reflexív fordítása nem zárja ki az ApCsel 3 és a Gal 3 passzív értelmezését, mert abban, hogy a népek áldást kérnek magukra, implicite az is ott van, hogy áldást kapnak.⁷⁴ Ahogy azonban fentebb már szó volt róla, 1Móz 12-ben Ábrahám áll a középpontban és nem a népek, a népek sorsa itt nem tartozik a 12,2–3 szövegének elsődleges intenciójához. Ilyen értelemben még ha Westermann fordításának a vonalán haladnánk is, hangsúlyozni kell, hogy az ószövetségi és újszövetségi textusok fókusza eltérő. Valójában ebbe az irányba mutat Wells is, aki szerint 1Móz 12-nek van egy elsődleges üzenete, mégpedig a בָּרַךְ nif'al és hitpa'él reflexív jelentése. Ezeket az újszövetségi szerzők passzívumként értelmezik ugyan, de Wells szerint ezt az értelmezést az eredeti héber szöveg is nyitva hagyja, mert a nif'al és hitpa'él igeörzs önmagában lehet passzív és reflexív is.⁷⁵ Azaz szerinte legfeljebb arról lehet szó, hogy az Újszövetség az ábrahामी ígéret olyan vonatkozásait emeli ki, amelyre az 1Móz szerzője még nem gondolt.

A probléma viszont nyomban bonyolultabbá válik akkor, ha a fentiek értelmében a בָּרַךְ nif'alt reciprok értelemben, a בָּרַךְ hitpa'élt pedig deklaratívként fordítjuk. Az „ál-

rög fordítása így adja vissza: ἐνευλογηθῆναι ἔθνη ἐν σπέρματι αὐτοῦ, „az ő utódjában megáldatnak a népek”.

⁷² Vö. Koch, D.-A.: *Die Schrift als Zeuge des Evangeliums. Untersuchungen zur Verwendung und zum Verständnis der Schrift bei Paulus*. BHT 69. Mohr Siebeck, Tübingen 1986, 162.

⁷³ Az 1Móz 18,18-ra azért volt szükség, mert a τὰ ἔθνη kifejezés sokkal specifikusabban a pogányokat jelölő terminus technicus, mint a αἱ φυλαί (Koch: *i. m.* 163.). Az a tény, hogy Pált itt konkrétan a galatai pogányok foglalkoztatják, abból is látható, hogy az ószövetségi idézetből elhagyja a τῆς γῆς kifejezést.

⁷⁴ Hasonlóképpen vélekednek Rotenberry, P.: „Blessing in the Old Testament: A Study of Genesis 12:3”, *RQ* 2, 1958, 32–36., és Rupprecht: „Tradition”, 182–183.

⁷⁵ Wells: *i. m.* 206.: “This is a shift which is left open in the original language of the verses.”

talad áldják egymást a nemzetek”, illetve „a te utódod által mondanak áldást” fordítások messzemenően eltérnek ApCsel 3,25 és Gal 3,8 intenciójától. De ha el is fogadjuk a בָּרַךְ nif'al és hitpa'él passzív olvasatát az ószövetségi igehelyeken, ez még mindig nem oldaná fel azt a feszültséget, amely az ószövetségi kontextus és annak újszövetségi párhuzama között fennáll. Mind ApCsel 3,25, mind Gal 3,8 az 1Móz 22,18-at, illetve 1Móz 12,3 és 18,18-at annak eredeti értelmétől olyannyira eltérően magyarázza, hogy az ó- és újszövetségi kontextusok harmonizálására tett kísérlet indokoltsága is megkérdőjelezhető. Ha ezt a két újszövetségi textust egy tágabb hermeneutikai kontextusban vizsgáljuk, akkor egyértelmű, hogy nem csupán ez a két szövegrész az, amely az Ószövetséget egy sajátos szempont szerint olvassa újra. Ennek megfelelően ApCsel 3,25-öt, illetve Gal 3,8-at úgy kell tekinteni, mint amelyek részei egy hosszú értelmezési folyamatnak. Számtalan példa igazolja azt, hogy ezt a folyamatot alapvetően nem az ószövetségi értelemmel egységességre (uniformitásra) való törekvés jellemezte.

A LXX szerzőit, mint sok más esetben, valószínűleg a בָּרַךְ nif'al és hitpa'él tartalmazó textusok fordításakor is meghatározta az a kontextus, amelyben ezek a fordítások keletkeztek: ti. az a hellenista világ, amelyben a nem zsidó kultúrkörben élők számára bizonyítani kellett, hogy a zsidó diaszpóra pozitív módon akar jelen lenni ebben a világban. Ők Ábrahám utódaiként áldáshordozók a hellenizmus nagy tengerében, és ezt a בָּרַךְ nif'al és hitpa'él formáinak passzív fordításával lehetett igazán kifejezni. Az is lehetséges, hogy erre az időre már elhomályosult ezen igei formák ősi értelme is. A nyelvtani párhuzamok (a nif'al és hitpa'él más példái) pedig lehetővé tették számukra azt, hogy ezekből az eredetileg partikuláris áldásokról szóló textusokból az Ószövetség univerzalista üzenetét hirdessék. Nyilvánvaló, hogy néhány évszázaddal később az újszövetségi szerzők számára kézenfekvő volt ez a teológiai szemlélet abban, hogy az ószövetségi judaizmus partikularista világát a keresztyén misszió tágabb perspektívájával összhangba hozzák.

4. Összefoglalás

Mit ígért tehát Isten Ábrahámnak 1Móz 12,3b szerint? Nem azt, hogy benne megáldatnak (áldást nyernek) a föld minden nemzetségei. De nem is azt, hogy a népek benne fogják magukat megáldani. Nyelvtani és teológiai érvek szólnak az ellen, hogy a בָּרַךְ nif'al alakját szenvedő, mediális, vagy reflexív értelemben fordítsuk. A בָּרַךְ nif'al reciprok cselekvést fejez ki, mint több más ige esetében is. 1Móz 12,3b kontextusában ez azt jelenti, hogy Ábrahám által, azaz Ábrahám nevének említése által áldják majd egymást a különböző népek, közösségek tagjai. Ennek több példájával találkozunk az Ószövetségben, amelyek közül a legjelentősebb 1Móz 48,20. Ebben a szövegben is nagy valószínűséggel mintegy negyedik esetként a בָּרַךְ ige nif'al formája jelenik meg, amely egyben teológiai tartalommal is megtölti, azaz magyarázza ezt a nyelvtani formát: áldani egymást valaki nevének, mint paradigmának a felemlítése által. Ez az értelmezés tökéletesen illik az 1Móz 12,3b (és az ezzel rokon 18,18, illetve 28,14) kontextusába, amely korábbi véleményektől eltérően nem az Ábrahám által a népeknek adott áldásról szól, hanem egyedül Ábrahám személyének a rendkívüliségét akarja kiemelni. Erre enged következtetni az 1Móz 12,2–3 irodalmi struktúrája is, amelyben az „áldássá lenni” (a fentiek értelmében ez azt jelenti, hogy valakinek a személyét egy áldás paradigmájaként említik) és az „egymást áldani” parallelizmusban helyezkednek el.

A ברך hitpa'él formáját bizonyos értelemben kapcsolhatjuk a nif'alhoz, ahogy ezt más igék nif'al és hitpa'él alakjai közti szemantikai rokonság is nyelvtanilag igazolja. Ugyanakkor megfigyelhetjük azt, hogy a ברך nif'al és hitpa'él textusok között teológiai különbségek is vannak. Míg az első esetben a hangsúly a megáldott személyen van, addig a hitpa'él-textusok esetén az utód személye kerül előtérbe. Tehát 1Móz 12,3b és rokon textusait az 1Móz 22,18 és 26,4 újraértelmezi. Ez azt is jelenti, hogy a hasonlóság mellett bizonyos mértékig eltérő szemlélettel is számolhatunk. Más, költői szövegekben megjelenő ברך hitpa'él formát tartalmazó bibliai részekből (Zsolt 72,17; Ézs 65,16; Jer 4,2) arra következtethetünk, hogy a ברך hitpa'él jelentése deklaratív: „áldást mondani”. Tehát ennél az igetörzsnél sincs szó sem passzív, sem reflexív formáról, mint azt általában feltételezik. Ezt az értelmezést húzza alá 5Móz 29,18 is, amely 1Móz 48,20-hoz hasonlóan a ברך hitpa'él nyelvtani formáját konkrét teológiai tartalommal tölti meg („valaki áldás[formulá]t mond”).

A hellenista kontextusban keletkezett LXX szerzői számára a ברך nif'al és hitpa'él értelme valószínűleg már ismeretlen volt. Így más nif'al és hitpa'él formákon elindulva a fordítók szenvedő igealakokként értelmezik mindkét formát. Abban a környezetben, amelyben a görög fordítás keletkezett, ez a teológiai hermeneutika igyekezett az utat egyengetni a zsidóság elfogadtatása felé azáltal, hogy Ábrahám utódait úgy ábrázolta, mint akiken keresztül JHVH-nak, Izráel Istenének az áldása árad a világba. Akkor pedig, amikor ez a hellenista hagyomány a keresztyén szerzők sajátjává lett, szolgálhatta a keresztyén misszió céljait. 1Móz 22,18 alapján ApCsel 3,25 azt hirdeti, hogy Jézus, az Ábrahám utóda áldást hoz a hellenista világban (diaszpórában) élő zsidókra is. Gal 3,8 pedig 1Móz 12,3 és 18,18 alapján arról beszél, hogy Ábrahám-mal (a ב prep. sajátos értelmezése) áldást nyernek mindazok, akik Istenhez olyan hittel viszonyulnak, mint amilyen az Ábrahámé volt, amikor az áldást elnyerte. Gal 3,8 szerint tehát a hívők nem az 1Móz 12,3b és 18,18-ban megjelenő „nemzetek” helyére lépnek, hanem az Ábrahám helyére, ti. ugyanazt az áldást öröklik vele együtt. A két textus Ószövetség-olvasata itt nemcsak egymástól különbözik, hanem eltérően értékeli az összefüggést is. Ez a sajátos hermeneutika azonban része egy olyan újszövetségi hagyománynak, amely megkérdőjelezi a harmonizálásra tett modern kísérletek létjogosultságát.

A tanulmányban használt rövidítések jegyzéke⁷⁶

AB	The Anchor Bible
ASV	American Standard Version
ATD	Altes Testament Deutsch
BHT	Beiträge zur Historischen Theologie
BKAT	Biblische Kommentar – Altes Testament

⁷⁶ A dőlt betűvel jelzett címek folyóiratokra vagy könyvcímekre utalnak.

További olvasmányként lásd még Scharbert, J.: „In te benedicentur universae cognationes terrae” (Gen. xii 3)”. In Fleckenstein, H. (szerk.): *Ortskirche – Weltkirche. Festgabe für Julius Kardinal Döpfner*. Würzburg, 1973, 1–14.; Schmidt, L.: „Israel ein Segen für die Völker?”, *Theologia Viatorum* 12, 1973–74, 135–151.; Auffret, P.: „Essai sur la structure littéraire de Gen 12, 1–4 aα”, *BZ* 26, 1982, 243–248.; Espinel, J. L.: „Israel y la bendición de Abraham para todas las gentes”, *Estudios bíblicos* 50, 1992, 411–422.; Meier, G.: „Ich will dich segnen, und du sollst ein Segen sein” (Genesis 12,2)”, *Theologische Beiträge* 34, 2003, 169–172.; Boäng, M.: „Folkens välsignelse i 1 Mos 12:3: en fråga om översättning”, *Svensk Exegetisk Årsbok* 69, 2004, 227–242.; Dion, M.-F.: „Du projet à la promesse: analyse syntaxique et critique de la forme de Genèse 12,1–3 et 12,7”, *Studies in Religion* 34, 2005, 99–118.

BZ	<i>Biblische Zeitschrift</i>
BZAW	Beihefte zur Zeitschrift für die alttestamentliche Wissenschaft
CBET	Contributions to Biblical Exegesis and Theology
COT	Commentar op het Oude Testament
DCH	<i>Dictionary of Classical Hebrew</i> (Sheffield: Continuum, 1993–)
Ein	Einheitsübersetzung
<i>EvTh</i>	<i>Evangelische Theologie</i>
HALOT	<i>Hebrew and Aramaic Lexicon of the Old Testament</i> (Leiden: Brill, 1994)
JPS	Jewish Publication Society
JSOTSS	Journal for the Study of the Old Testament Supplement Series
KAT	Kommentar zum Alten Testament
KNV	Káldy György Neo Vulgata
LXX	A Szeptuaginta
MBT	A Magyar Bibliatársulat új protestáns bibliafordítása (1990)
NAB	New American Bible
NIV	New International Version
NRSV	New Revised Standard Version
NTS	Novum Testamentum Supplements
POT	Prediking van het Oude Testament
<i>PTR</i>	<i>Princeton Theological Review</i>
ReK	Revideált Károli Gáspár féle bibliafordítás (1908)
<i>RQ</i>	<i>Restoration Quarterly</i>
SJSJ	Supplements to the Journal for the Study of Judaism
SSM	Studia Semitica Neerlandica
SzIT	A Szent István Társulat bibliafordítása
TOB	Traduction Oecuménique de la Bible
VHB	Verklaring van de Hebreeuwse Bijbel
<i>VT</i>	<i>Vetus Testamentum</i>
WBC	Word Biblical Commentary
ZBKAT	Zürcher Bibelkommentare – Altes Testament

What did God promise to Abraham? Notes to the interpretation of Gen 12:3b

The present study investigates one of the theologically most significant, but at the same time exegetically most debated passages of the Hebrew Bible: the promise of YHWH to Abraham in Gen 12:3b (and related texts). Most previous studies of this text argue that the niph'al form of בָּרַךְ should be interpreted either as a passive ('to be blessed'; also followed by the ancient bible-translations, as well as by Gal 3:8 in the New Testament), a medial ('to gain blessing'), or a reflexive ('to bless oneself'). However, these translations are grammatically and theologically problematic. The passive (and the related medial) sense of בָּרַךְ is expressed by the pu'al (and in certain cases by the qal part. pass.). Moreover, the act of blessing cannot be reflexive (there is no such thing as 'blessing oneself'). Instead it is argued here that בָּרַךְ niph'al has reciprocal meaning ('to bless each other'). This translation is grammatically possible and it has extensive parallels in the Bible, the most significant of which is Gen 48:20. It is argued that this text provides a fourth example for the niph'al form of בָּרַךְ, also identifying

the concrete form of the niph'al-action: to bless each other by mentioning the name of a person as a paradigm (connected to בִּרְךְ niph'al by ב).

This study also examines the hitpa'el form of בִּרְךְ, which is used on certain occasions in contexts very close to that of בִּרְךְ niph'al. It appears that beyond the similarities in the context of Gen 22:18 and 26:4, on the one hand, and Gen 12:3b, on the other, which would plead for a similar meaning of the niph'al and hitpa'el, the prominence of the 'seed' of the blessed person (rather than the person himself) suggests that Gen 22:18 and 26:4 are reinterpretations of the niph'al texts. This allows for considering the possibility that despite similarities there may be some differences between the meaning of the niph'al and the hitpa'el. From poetic texts in which the hitpa'el of בִּרְךְ appears in parallelism one is tempted to conclude that the hitpa'el is neither passive, nor reflexive but declarative, which means 'to utter (a blessing (formula)) (by)'. This is also supported by Deut 29:18, which describes בִּרְךְ hitpa'el by the act of uttering a blessing formula (שְׁלוֹם יְהוָה לְ). In this way the similarity between Gen 12:3b with בִּרְךְ niph'al and Gen 22:18 with בִּרְךְ hitpa'el is also accounted for, because the reciprocal niph'al also has a declarative nuance 'to utter blessing towards one another'.

It is further argued that Acts 3:25 and Gal 3:8 reinterpret the texts of Gen 22:18 and 12:3 / 18:18 respectively in new ways. These interpretations differ not only with regard to the Old Testament texts, but also in their New Testament contexts. In Acts 3:25 the seed of Abraham is identified with Jesus, who brings blessings for Jews from all over the world. In Gal 3:8 the faith of Abraham is seen as a model, which if one adopts, will also share the blessing of the forefather. It is thus not about being among the nations "to be blessed" through Abraham which is at stake in Gal 3:8–9, but rather being like Abraham was, and then share his blessing. This interpretation rests on a specific interpretation of the prep. ב by σὺν.

The New Testament adopted the passive interpretation of בִּרְךְ niph'al and hitpa'el as found in the Hellenistic LXX. The original meaning of בִּרְךְ niph'al and hitpa'el may have been unknown to the authors of the LXX and they may have deduced the passive meaning from other cases of niph'al and hitpa'el. At any rate, the passive interpretation fit well the Hellenistic context of the Jewish translators who militated for the acceptance of the Jews throughout the Ptolemaic empire by proving for the world that the descendants of Abraham are the channel through which God's blessing is poured out on this world.